

สถาพรบุ๊คส์

เจาะลึกถึงที่มาและความสำคัญ
ของสถานที่เก่าแก่ตั้งแต่ครั้งสร้างกรุง

๑๐๘ ที่ กรุงเทพฯ

ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม

น. พลาชน้อย

ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๕๓

๑๐๘ ที่ กรุงเทพฯ ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม

.....
น. พลายน้อย

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และ
กระดองเต่า

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณะที่พกพาได้สะดวก
และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วย
สถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คน
อ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน
ทั้งทางความคิดและสังคม

สถาพรบุ๊คส์

ลำดับที่ ๑๒๗๑

๑๐๘ ที่กรุงเทพฯ ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม

ส. พลายน้อย : ผู้เขียน

พิมพ์ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์ : มกราคม ๒๕๖๒

ราคา ๓๐๕ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘

ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนไหนส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ส. พลายน้อย.

๑๐๘ ที่กรุงเทพฯ.--กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๖๒.

๔๐๐ หน้า.

๑. กรุงเทพฯ--ประวัติศาสตร์. ๒. กรุงเทพฯ--ภูมิประเทศและการท่องเที่ยว.

I. ชื่อเรื่อง.

๙๕๙.๓๑๑

ISBN 978-616-00-3563-2

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

บรรณาธิการเล่ม : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ พิสูจน์อักษร : อดุลภา อนันตานนท์ ปวีณา พงศ์ทองเมือง

ออกแบบปก/รูปเล่ม : my dee-sign

พิมพ์ที่ : บริษัท วี. พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

กรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการอำนวยการ : วรพันธ์ โลกิตสถาพร

รองกรรมการผู้จัดการ : สุภัคชญา โลกิตสถาพร

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร : เจตติยา โลกิตสถาพร

ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิขะไชย ผู้จัดการฝ่ายสื่อสารองค์กรและกิจกรรม : นฤเบศ สมฤทธิ์

บรรณาธิการสร้างสรรค์ : พัทธรี แต่แดงเพชร หัวหน้ากองบรรณาธิการคัดสรรนวนิยาย : พัชรภาพ นฤสงค์

หัวหน้าหน่วยสื่อสารการตลาด : อารีนา ศิริบุญ

ที่ปรึกษาด้านบรรณาธิการ

รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์

สถาพรบุ๊คส์

จัดทำเผยแพร่ทั่วประเทศโดย บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๗๐

กองบรรณาธิการ : spbbooks@hotmail.com

กองบรรณาธิการคัดสรรต้นฉบับ : satapornbooks.editor@gmail.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้าที่กระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์
สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมระบุรายละเอียดการชำรุด
ไปตามที่อยู่ด้านบน หรือ โทร. ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๒๑, ๕๔, ๕๖

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคม
ผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
แห่งประเทศไทย

คำนำ

ผมเขียนเรื่อง “บางกอก” ออกเผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ และพิมพ์ต่อมาอีกห้าครั้ง ตลอดเวลาหลายปีที่ผ่านมา ผมก็ยังคงศึกษาตรวจสอบหาหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกรุงเทพฯ อยู่เสมอ และเมื่อมีผู้ขอให้เขียนเป็นบางเรื่องบางตอน ผมก็จะเขียนให้สั้นบ้างยาวบ้างตามความเหมาะสมของหนังสือที่ขอมา เมื่อคุณประวิทย์ สุวณิชย์ ขอให้รวบรวมต้นฉบับเพื่อพิมพ์เป็นเล่ม ก็นึกไม่ออกว่าเขียนไว้ที่ไหนบ้าง เพราะไม่มีสำเนาเก็บไว้ ต้องเสียเวลารวบรวมอยู่นาน บางเรื่องต้องเขียนใหม่ โชคดีที่ยังมีบันทึกเก่าๆ เหลืออยู่บ้าง และในการพิมพ์ครั้งนี้ได้เพิ่มสะพานที่สร้างใหม่อีกหลายแห่ง

เรื่องต่างๆ ในหนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องปกิณกะก็จริง แต่ต้องตรวจสอบค้นคว้าหาข้อมูลอยู่นานพอสมควร เรื่องที่เขียนก็ไม่ต่อเนื่องกัน เพราะไม่ได้คิดเขียนเพื่อพิมพ์เป็นเล่มมาก่อน ทางสำนักพิมพ์ได้เลือกคัดจัดหมวดหมู่ให้ดูเป็นระเบียบ ทำให้อ่านขึ้น ต้องขอขอบคุณเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม คิดว่าหนังสือ ๑๐๘ ที่กรุงเทพฯ เล่มนี้คงเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์ของกรุงเทพฯ โดยเฉพาะภาคคุเทศก์ อาจใช้เป็นคู่มือแนะนำเที่ยวหรืออ่านเล่นเป็นความรู้รอบตัวได้อีกเล่มหนึ่ง และถ้าเป็นไปได้ ผมอาจรวบรวมเล่มที่ ๒ ต่อไปอีก

ขอขอบคุณ

ก. พลาชน้อย

สารบัญ

เกริ่นนำ

๗

การสถาปนากรุงเทพมหานคร

๗

วัด

๑๕

วัดสำคัญประจำเมืองใหญ่

๑๖

วัดอรุณราชวราราม

๒๗

เกาะหน้าวัดอรุณราชวราราม

๓๒

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๓๕

หอระฆังวัดพระแก้ว

๔๔

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๔๘

เสาชิงช้าวัดสุทัศน์

๕๖

วัดสระเกศ

๖๐

แยกเมรุป่วน

๖๕

วัดราชนันทาราม ผ่านฟ้าลีลาศ

๖๙

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร

๗๙

วัดบวรนิเวศวิหาร

๘๓

เรือสำเภาวัดยานนาวา

๙๐

แท่นประหารชีวิต วัดปทุมคงคา

๙๔

พระเจดีย์กู่ชาติ วัดอินทาราม

๙๗

ถนน

๑๐๑

ถนนสนามไชย

๑๐๒

ถนนบำรุงเมือง-เฟื่องนคร

๑๑๒

ถนนเจริญกรุง

๑๒๒

สี่แยก เอส. เอ. บี.	๑๒๖
ถนนราชดำเนิน	๑๒๙
ถนนมหาไชย	๑๓๒
ถนนเก่าในบางกอก	๑๓๕

สะพาน

๑๔๙

สะพานในบางกอก	๑๕๐
สะพานเฉลิมสวรรค์ ๕๘ สะพานสุดท้าย ของพระพุทธเจ้าหลวง	๑๗๘
สะพานมั่งหวานรังสรรค์	๑๘๗
สะพานหัน-ริยาโลโต	๑๙๔
สะพานหก	๒๐๐
สะพานชื่อเทวดาสว่าง	๒๑๒
สะพานร้องไห้	๒๑๘
สะพานพระราม ๖	๒๒๕
สะพานกษัตริย์ศึก	๒๓๓
สะพานพระพุทธยอดฟ้า	๒๓๘
สะพานกรุงธนหรือสะพานช้าง	๒๔๘
สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า	๒๕๐
สะพานพระนั่งเกล้า	๒๕๓
สะพานพระราม ๙	๒๕๖
สะพานพระราม ๗	๒๕๙
สะพานพระราม ๘	๒๖๐

สถานที่อื่นๆ

๒๖๓

ป้อมวิชัยประสิทธิ์	๒๖๔
ศาลากลางจังหวัดธนบุรี	๒๖๘

หอกลองสวนเจ้าเซต	๒๗๑
ปืนใหญ่พญาตานี	๒๗๔
ทำราชวรดิฐ	๒๗๗
โรงกระสาปณ์สิทธิการ	๒๘๑
พระบรมรูปทรงม้าและพระที่นั่งอนันตสมาคม	๒๘๔
ประตูด่านสำราญราษฎร์	๒๙๑
สถานีรถไฟหัวลำโพง	๒๙๖
รถรางไทย หุ่นจำลอง	๓๐๑
บริษัทไฟฟ้าสยาม	๓๐๘
คุกและตะราง	๓๑๑

ตำบล

นางเลิ้ง	๓๒๔
บางลำพู	๓๒๖
บางลำภู-ประตูใหม่	๓๓๒
บางขุนพรหม	๓๓๖
เทเวศร์	๓๔๐
ลำเเห'	๓๔๒
กุฎีจีน	๓๔๔
บ้านแขกตึกขาว บ้านแขกตึกแดง	๓๔๕
บ้านญวน-สามเสน	๓๔๗

รมณีสถาน

ละครเวที รมณีสถานในบางกอก	๓๖๘
แพรงสรรพศาสตร์	๓๘๔

ดัชนี

๓๙๓

เกริ่นนำ

❖ การสถาปนากรุงเทพมหานคร ❖

คืนวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ เพลาลิบพุ่ม ดาวอนุราชเข้าในดวงจันทร์* และหลังจากนั้นมา ราชบัลลังก์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เริ่มคลอนแคลน ความจริงนั้นแผ่นดินกรุงธนบุรีเริ่มร้อนระอุมาก่อนหน้านั้นหลายเดือน ขุนนางข้าราชการจ้อราษฎ์บังหลวง กตขี่ข่มเหงราษฎรบังคับขู่เข็ญเอาเงิน ถ้าไม่มีให้ก็ถูกเขียน พวกที่ทนไม่ไหวก็ทิ้งเหย้าเรือนอพยพหลบหนีเข้าป่าดงไปเป็นอันมาก

ข่าวความวุ่นวายในกรุงธนบุรีแพร่สะพัดขึ้นไปถึงกรุงเก่า นายบุญผาค นายบ้านแม่ลา กับขุนสุระ จึงคิดอ่านกันว่า บ้านเมืองเป็นจลาจลเดือดร้อนเช่นนี้จะละไว้มิชอบ ควรจะชักชวนช่องสุ่มผู้คนลงไปตีกรุงธนบุรี จับพระเจ้าแผ่นดินสำเร็จโทษเสีย แล้วถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก บ้านเมืองจึงจะอยู่เป็นสุข ชาวบ้านแม่ลา^๑ พวกกันมาเข้าด้วยเป็นอันมาก ต่างจัดหาเรือบรรทุกพวกพ้องล่องเรือลงมาในเพลากลางคืน เข้าปล้นจวนพระพิชิตณรงค์ ซึ่งเป็นผู้รักษากรุงเก่า ตั้งกองเร่งเงินชาวเมืองอยู่ในเวลานั้น พระพิชิตณรงค์กับกรรมการพากันขัดขึ้นก็ถูกฆ่า ที่หนีรอดก็รีบลงมาราบพูลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้ทรงทราบ

* ดาวอนุราช หรืออนุราชา เป็นชื่อกลุ่มดาวฤกษ์สี่ดวง บางทีเรียกว่าดาวหงอนนาค หรือดาวธนูก็มี ถ้าวาดตามตำราโบราณก็ว่าไม่ดี ใครเกิดในระยษนี้ก็จะป่วยอดแอดเจ็บหัวตัวร้อน เติบโตขึ้นก็จะมีข้าศึกศัตรู จะตายด้วยอาวุธปืนผาหน้าไม้ เป็นต้น

^๑ บ้านแม่ลาอยู่ในเขตอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามลักษณะภูมิศาสตร์ก็อยู่เหนืออำเภอพระนครศรีอยุธยาขึ้นไป เมื่อชาวบ้านแม่ลาจะปล้นจวนพระพิชิตณรงค์จึงต้องลงเรือล่องมา

ในเวลานั้นพระยาสรคบุรีลงมาอยู่กรุงธนบุรี จึงดำรัสให้พระยา
สรศักดิ์ขึ้นไปจับพวกกบฏ แต่พระยาสรศักดิ์กลับไปเข้ากับพวกนายบุญนาค
และได้รับมอบหมายให้เป็นนายทัพยกลงมาตีกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ ๔
มีนาคม และเพื่อให้รู้ว่าใครเป็นใคร พวกทหารฝ่ายกบฏก็ใส่สมุดแดง
เป็นเครื่องหมาย การเข้ายึดกรุงธนบุรีครั้งนั้นง่ายดายมาก เพราะสมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรีไม่ทรงคิดต่อสู้ ทรงเห็นว่าเป็นคนไทยด้วยกัน น่าจะ
พูดจาตกลงกันได้ ไม่ต้องถึงกับเสียเลือดเนื้อ จึงตกลงจะขอบวช พระยา
สรศักดิ์เชื่อว่าราชการแผ่นดินได้ในวันที่ ๑๑ มีนาคมนั่นเอง

การได้บ้านเมืองง่ายๆ เช่นนี้ ทำให้พระยาสรศักดิ์เปลี่ยนใจคิดจะ
เอาราชสมบัติเสียเอง ขนเอาเงินในท้องพระคลังออกแจก พวกที่เห็นแก่เงิน
ก็สนับสนุน พวกที่ยังยึดหลักการเดิมที่ว่าจะยกราชสมบัติให้แก่สมเด็จพระ
เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็ไม่ยอมรับ พวกหลังนี้ได้แก่นายบุญนาค
หลวงชนะ ขุนสุระ ต่างไม่ยอมเหยียบเรือสองแคม ซึ่งหลังจากเหตุการณ์
สงบเรียบร้อยแล้ว นายบุญนาคได้เป็นพระยาไชยวิชิต^๓ หลวงชนะได้เป็น
พระยาสรคบุรี และขุนสุระได้เป็นพระยาสิทธิราชเดโชไชย เมื่อเหตุการณ์
เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ กำลังของฝ่ายกบฏก็อ่อนลง ฝ่ายสนับสนุน
สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกต่างก็ส่งข่าวความเคลื่อนไหวออกไป
แจ้งแก่สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งกำลังปราบจลาจลอยู่ใน
แดนเขมร ทำให้การวางแผนเข้ายึดกรุงธนบุรีรัดกุมยิ่งขึ้น เพราะอย่างน้อย
ก็มีกองทัพพระยาสุริยอภัย (นามเดิม ทองอิน ภายหลังทรงสถาปนาเป็น
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ แล้วเป็น
กรมพระราชวังหลัง) เป็นกำลังคุมเชิงอยู่ในกรุงแล้ว

^๓ ภายหลังได้เป็นเจ้าพระยาพลเทพ แต่พอขึ้นรัชกาลที่ ๒ ก็ถูกจับข้อหาสมคบกับสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมขุนภานุรัตนธิด พระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะล้มราชวงศ์จักรี
และถูกประหารชีวิตพร้อมกับหลานชาย

เมื่อกองทัพสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกมาถึงทุ่งแสนแสบ หลวงสรวิชาติ (หน) นายด่านเมืองอุทัย ซึ่งมาร่วมวางแผนปราบพระยาสุรศักดิ์ขึ้นม้อออกไปรับเสด็จนำทัพหลวงเข้ามาถึงกรุงธนบุรีพักตะวันออก เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เพลาเช้าสองโมงเศษ พระยาสุรภัยชัยจัดปลุกพลับพลารับเสด็จริมสะพานท่าวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) เมื่อเสด็จลงจากช้างหยุดประทับ ณ พลับพลาหน้าวัดแล้ว ท้าวทรงกันดาลทองมอญซึ่งเป็นผู้ใหญ่อยู่ในพระราชวัง ก็กราบถวายบังคมทูลเชิญเสด็จลงเรือพระที่นั่งข้ามไปเข้าพระราชวังโดยเรียบร้อย พระยาสุรศักดิ์และพวกกบฏเกรงพระเดชานุภาพ พากันมาเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมกับขุนนางทั้งปวงด้วย ต่อจากนั้นได้ตรัสปรึกษาโทษสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี บรรดามุขมนตรีทั้งปวงก็ลงมติว่าควรจะสำเร็จโทษ

สรุปความตามพงศาวดารว่าเพชฌฆาตได้ห้ามสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีออกไปนอกพระราชวังถึงหน้าป้อมวิชัยประสิทธิ์ ก็ประหารชีวิตตัดศีรษะเสียในวันนั้น (๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕) เรื่องวันสวรรคตของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนี้ บางท่านก็เชื่อตามจดหมายเหตุของฝรั่งคือ เมอซิเออร์ เดอ คูร์วีแยร์ กล่าวไว้ (พงศาวดารภาคที่ ๓๙) ตอนหนึ่งว่า

มีเสียงกล่าวกันว่า ที่พระเจ้าตากต้องสวรรคตลงนั้น เป็นด้วยพวกราษฎรมีความโกรธแค้นนัก จึงได้จับพระเจ้าตากฆ่าเสีย แต่พระเจ้าตากจะสวรรคตด้วยประการใดก็ตาม ก็เป็นอันแน่นอนว่าพระเจ้าตากได้ถูกปลงพระชนม์สวรรคตเมื่อวันที่ ๗ เดือนเมษายน ค.ศ. ๑๗๘๒ (พ.ศ. ๒๓๒๕)

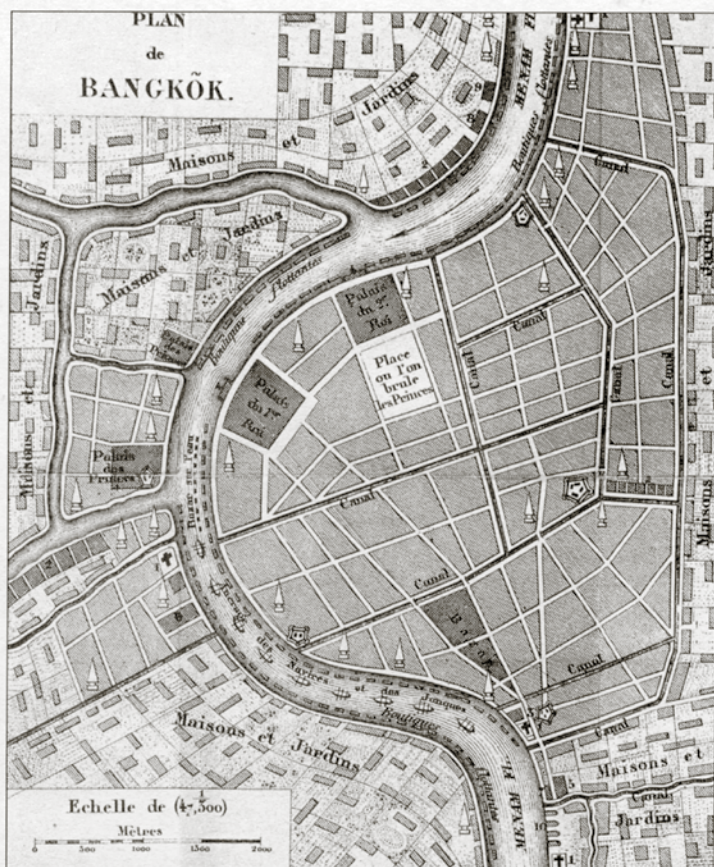
แต่ตามความเห็นของศรีชลาลัย นักค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง
กรุงธนบุรีเชื่อว่า “ทรงผนวชอยู่ไม่ถึงเดือนก็ถูกปลงพระชนม์ในพระวิหาร
(วัดอรุณฯ) นั้น ณ วันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปราบดาภิเษก
เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ได้มีพระราชดำรัสว่า

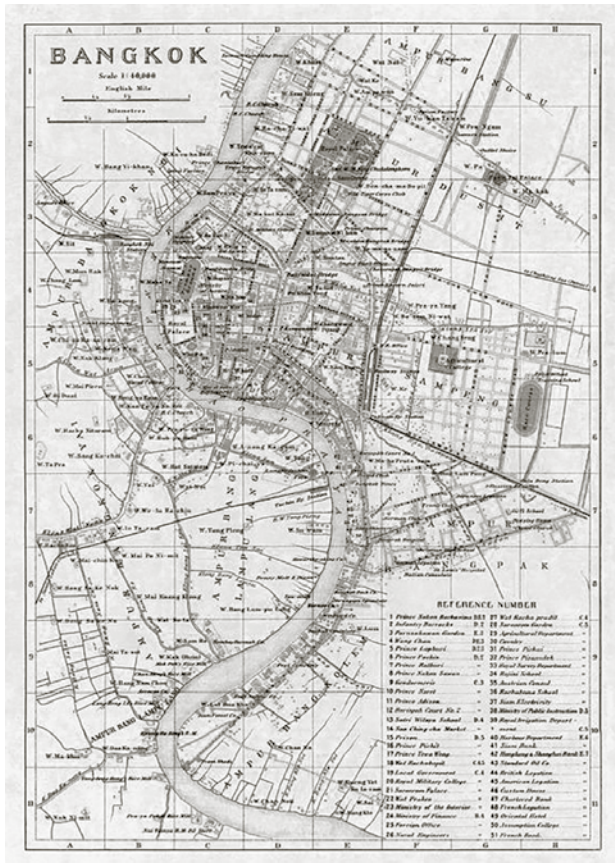
เมืองธนบุรีนี้ ฝั่งปากตะวันตกเป็นที่ชัยภูมิดีกว่าที่ปาก
ตะวันออก โดยเป็นที่แหลม มีลำน้ำเป็นขอบเขตอยู่กว่าครึ่ง ถ้าตั้ง
พระนครข้างฝั่งตะวันออก แม่น้ำเข้าคึกกักมาติดถึงซานพระนคร
ก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออก
นั้นเสียแต่เป็นที่ลุ่ม เจ้ากรุงธนบุรีจึงได้ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็น
ที่ดอน แต่ก็เป็นที่ลุ่มน้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวร พระราช
มณเฑียรสถานเล่าที่ตั้งอยู่ในอุปจารระหว่างวัดแจ้งและวัด
ท้ายตลาดขนานอยู่ทั้งสองข้าง ควรเป็นที่วังเสีย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี

CARTE
DU ROYAUME DE SIAM.
dressée,
sous la direction
DE MONSIEUR PALLEGRIX
EVEQUE DE SIAM,

แผนที่กรุงเทพฯ

วาดโดย Imperial Japanese Government Railways ราว พ.ศ. ๒๔๖๓

แผนที่กรุงเทพฯ จากหนังสือ *Description du Royaume Thai ou Siam* ของสังฆราชปาเลอกัว พิมพ์ที่ปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗

หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระนครจากกรุงธนบุรีข้ามฟากมาตั้งทางฝั่งตะวันออก และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขปเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ครั้งหนึ่งครั้นถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘ การสร้างพระนครและพระมหาปราสาทราชनिเวศสำเร็จตั้งพระราชประสงค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีปราบดาภิเษกขึ้นใหม่อีกครั้ง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการสมโภชพระนครต่อเนื่องกันไปในปีเดียวกันนั้น

ครั้นเสร็จการฉลองพระนครแล้ว จึงพระราชทานนามพระนครใหม่ให้ตรงกับนามพระพุทธรัตนปฏิมากรว่า “กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์ มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแปลงสร้อยที่ว่า “บวรรัตนโกสินทร์” เป็น “อมรรัตนโกสินทร์” นอกนั้นคงเดิม

၁၈

❖ วัดสำคัญประจำเมืองใหญ่ ❖

วัดสำคัญที่มีทุกเมืองใหญ่ของไทยมีอยู่ด้วยกันสามวัดคือ วัดมหาธาตุฯ วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐ์ฯ ทั้งสามวัดนี้ปรากฏว่ามีทั้งที่เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก พระนครศรีอยุธยา และกรุงเทพฯ จะขอกล่าวถึงประวัติวัดทั้งสามในกรุงเทพฯ แต่เพียงย่อๆ พอให้ทราบถึงความสำคัญดังต่อไปนี้

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เดิมเรียกกันว่า “วัดสลัก” หรือ “สลัก” สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าจะเป็นเพราะเมื่อแรกสร้างมีของสิ่งใดทำด้วยฝีมือสลัก ไม่ได้ทำแบบเกลี้ยงๆ เหมือนอย่างวัดอื่นๆ จึงพากันเรียกชื่อว่า วัดสลักก็ได้

มีเกร็ดประวัติเกี่ยวกับวัดนี้เรื่องหนึ่ง คือเมื่อสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท แต่ครั้งยังเป็นนายสุตจินดา เมื่อเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาจะแตกแน่แล้ว จึงชวนเพื่อนลงเรือโกลนหนีออกจากกรุงไปหาพี่ชายคือ หลวงยกกระบัตรที่เมืองราชบุรี คำวันหนึ่งพายเรือมาถึงวัดแจ้ง แลเห็นแสงไฟบนป้อมปากคลองบางกอกใหญ่ที่พม่าตั้งกองคอยสกัดกันผู้คนอยู่ตรงนั้น เห็นท่าไม่ปลอดภัยจึงชวนกันจอดเรือพักซ่อนตัวอยู่หน้าวัดสลัก และนายสุตจินดาได้อธิษฐานว่า ถ้าวอดพ้นจากพม่าไปได้และมีอำนาจสาสนา ต่อไปภายหน้าก็จะกลับมาทำนุบำรุงวัดนี้ จะนั้นเมื่อได้รับสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ จึงได้ทรงสถาปนาวัดสลักเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๖ และได้ทรงขนานนามวัดให้ใหม่ ว่า “วัดนิพพานาราม”

ครั้นถึงปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงปรารภ พร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ จะทำสังคายนาพระไตรปิฎก มีพระราชดำริว่า วัดนิพพานารามอยู่ระหว่างพระราชวังหลวงกับวังหน้า เหมาะที่จะเป็นที่ประชุมสงฆ์ทำสังคายนา เพราะสะดวกที่จะเสด็จมาทั้งสองพระองค์ เมื่อมีพระราชดำริเช่นนั้นแล้ว จึงโปรดให้เปลี่ยนนามพระอารามเสียใหม่ว่า “วัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม” แต่ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๓๔๖ ก็โปรดให้เปลี่ยนนาม

พระอารามใหม่อีกครั้งหนึ่งเป็น “วัดมหาธาตุ”

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงบริจาคทรัพย์อันเป็นส่วนหนึ่งของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ซึ่งสวรรคตเมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๓๗ อุทิศพระราชทานให้ปฏิสังขรณ์พระอารามแห่งดงามขึ้นแล้วโปรดให้เพิ่มสร้อยต่อนามพระอารามเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นว่า “วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์” อันเป็นนามสุดท้ายที่ยังคงใช้เรียกกันในปัจจุบันนี้

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
 ถ่ายจากเครื่องบินโดย ปีเตอร์ วิลเลียม ฮันต์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙
 ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์มีสิ่งแปลกกว่าวัดอื่นๆ ในกรุงเทพฯ อย่างหนึ่งคือ มีพระเจดีย์ทองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ในพระมณฑป ซึ่งเข้าใจว่าจะทำตามแบบวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา (เรียกพระเจดีย์นี้ว่า “พระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ”)

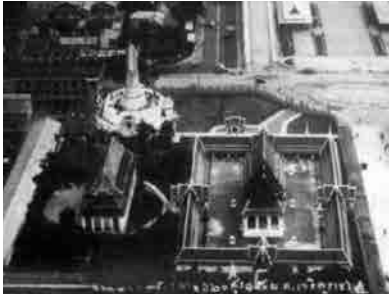
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร

วัดราชบูรณะ

วัดราชบูรณะเป็นวัดโบราณประเภทพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร อยู่ตรงข้ามโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ถนนตรีเพชร เดิมมีชื่อว่า “วัดเลียบ” เหตุที่มีชื่อเช่นนี้ มีเรื่องเล่ากันว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีพ่อค้าจีนคนหนึ่งชื่อเลียบ ได้จอดเรือขายสินค้าอยู่บริเวณเชิงสะพานพระพุทธรูปวัดฟ้าปัจจุบันนี้ เมื่อจีนเลียบร่ำรวยขึ้น ได้มีจิตศรัทธาสร้างเจดีย์วิหาร ศาลาการเปรียญ ขึ้นตรงบริเวณใกล้เคียงกับที่ตนจอดเรือค้าขายอยู่นั้น ด้วยเหตุนี้คนจึงเรียกวัดนี้ว่า “วัดจีนเลียบ” ต่อมาเรียกกันสั้นๆ ว่าวัดเลียบ เรื่องนี้คล้ายกับชื่อวัดหงส์ ซึ่งกล่าวกันว่าเจ้าขรรค์ ช่างจีนเป็นผู้สร้าง

เรื่องชื่อของวัดบางท่านมีความเห็นว่า อาจจะนำมาจากชื่อต้นไม้คือต้นเลียบก็ได้ แต่ที่นำมากล่าวไว้ก็เพื่อให้ทราบที่เคยเชื่อกันมาอย่างไรเท่านั้น จะขอก้าวประวัติที่มีหลักฐานต่อไป

วัดเลียบคงรุ่งโรยมานาน เพราะบ้านเมืองไม่ปกติสุข ครั้นถึงสมัยกรุงเทพฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระศรีสुทธาธิราช (สมเด็จพระที่นั่งในรัชกาลที่ ๑) เสด็จประทับเป็นประธานรักษาพระนครทางด้านประตูสะพานหัน ด้านต้นทางที่จะไปลำเพ็ง ซึ่งมีอาณาบริเวณใกล้กับวัดเลียบ จึงได้ทรงรับปฏิสังขรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงช่วยและพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดราชบูรณะ” ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ โปรดให้ถอนสัมาเก่าแล้วสร้างพระอุโบสถและพระวิหารใหม่ ซึ่งเห็นจะเป็นการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ที่สุด เพราะในรัชกาลที่ ๓ ก็ไม่ปรากฏว่าได้ซ่อมแซมอะไรมากนัก นอกจากทรงสร้างพระปรางค์องค์หนึ่ง ซึ่งถือว่างดงามเป็นแบบอย่างให้ในรัชกาลที่ ๔ - ๕ ได้ทรงปฏิสังขรณ์บ้าง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
โปรดเกล้าฯ ให้ทำการก่อสร้างพระอุโบสถ
และพระวิหารวัดราชบูรณะใหม่
ให้งดงามกว่าเดิม
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

วัดราชบูรณะก่อนถูกถูกระเบิดทำลาย
ในสงครามโลกครั้งที่ ๒

ภูมิทัศน์โดยรอบวัดราชบูรณะก่อนถูกระเบิดในสงครามโลกครั้งที่ ๒
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ครั้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ วัดราชบูรณะถูกถูกระเบิดทำลาย
พระอุโบสถและพระวิหารทั้งหมดทั้งวัด เหลือแต่พระปรางค์ที่สร้างใน
รัชกาลที่ ๓ เพียงองค์เดียว ในปัจจุบันได้บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่

วัดราชบูรณะถูกระเบิดช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

วัดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

แต่ก่อนนั้นที่ดินบริเวณที่เป็นวัดราชประดิษฐ์ฯ (ระหว่างถนนราชินี กับคูเมืองเดิม) เป็นสวนกาแฟของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ สวนกาแฟร้างไม่ได้ผล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้สร้างวัดราชประดิษฐ์ฯ ขึ้นในที่นั้น เมื่อปีขวด พ.ศ. ๒๔๐๗ ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระคลังข้างที่ โดยทรงพระราชอุทิศที่ดินเฉพาะพระสงฆ์คณะธรรมยุติ ซึ่งได้เป็นศิษยานุศิษย์ ศึกษาตามลัทธิธรรมที่พระองค์ได้ทรงตั้งขึ้น ถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดให้แบ่งพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปบรรจุไว้ใน

พระพุทธอาสน์เพื่อเป็นที่สักการบูชาในวัดราชประดิษฐ์ฯ นี้ด้วย วัดนี้มีชื่อเต็มว่า “วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม” จัดอยู่ในประเภทพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร

เรื่องเกี่ยวกับชื่อวัดมหาธาตุฯ วัดราชบูรณะ วัดราชประดิษฐ์ฯ สามวัดนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายไว้เป็นเรื่องน่ารู้ จึงขอคัดมาให้อ่านเพื่อเป็นหลักฐานดังต่อไปนี้

พระอารามซึ่งบริจาคพระราชทรัพย์ให้จัดซื้อที่แล้ว ทรงสถาปนาสร้างขึ้นในทิศตะวันออกพระบรมมหาราชวัง พระราชทานนามไว้ว่า วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ตามธรรมเนียมโบราณซึ่งเคยมีมาในเมืองใหญ่ๆ ที่ตั้งเป็นกรุงเทพมหานคร อย่างเมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิษณุโลก และกรุงเก่า คือมีวัดมหาธาตุ และวัดราชประดิษฐ์ และวัดราชบูรณะ เป็นของสำหรับเมืองทุกเมือง และนามชื่อว่าวัดราชประดิษฐ์ในครั้งนี้แต่เดิมเริ่มแรกสร้างก็ได้โปรดให้เขียนในแผ่นกระดานปักไว้เป็นสำคัญ ภายหลังโปรดให้จารึกชื่อนั้นลงในเสาศิลาติดตามกำแพงนั้นก็มี แต่บัดนี้มีผู้เรียกและเขียนลงในหนังสือตามคำริของตนเองว่า วัดราชบัณฑิตยบ้าง วัดทรงประดิษฐ์บ้างเปลี่ยนแปลงไปไม่ถูกต้องตามชื่อที่พระราชทานไว้แต่เดิมทำให้เป็นสองอย่างสามอย่างเหมือนขนานชื่อขึ้นใหม่เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้สืบไป ห้ามอย่าให้ใครเรียกร้องและกราบบังคมทูลพระกรุณา และเขียนลงในหนังสือบัตรหมายในราชการต่างๆ ให้ผิดๆ ไปจากชื่อที่พระราชทานไว้เป็นอันขาด

ให้ใช้ว่า วัดราชประดิษฐ์ หรือว่าให้สั้นชื่อว่า วัดราชประดิษฐ์
สถิตมหาสีมาราม ให้ยั่งยืนคงอยู่ดังนี้

ยังอีกวัดเดียว เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพริรักษ์ทรงสร้าง
พระอุโบสถใหม่และหอไตรลง ในหลวงจึงพระราชทานนามว่า
วัดราชบูรณะ เพื่อจะเป็นคู่กันกับวัดมหาธาตุ ก็เป็นวัดเคราะห์ร้าย
เหมือนกัน คนเรียกวัดเลียบอยู่นั่นเองทั้งบ้านทั้งเมือง เพราะ
เป็นคู่กับวัดโพธิ์ เหมือนบ้านเลียบ บ้านแพน บ้านโพ บ้านหว้า แขวง
กรุงเก่า คล่องปากนักยกไม่ได้ อย่าว่าแต่คนอื่นเลย ถ้านานุกรม
लगองคิในวัดนั้นเองไม่รู้จักชื่อวัดราชบูรณะก็มี

ไต่ยินความตามลัทธิเก่าข้างเมืองเหนือเล่าสืบมาว่า วัด
มหาธาตุ มีทุกเมื่อนั้น เพราะเป็นพระเจดีย์สถานของพระเจ้า
อโศกมหาราช ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชแผ่ศาสนาทุกบ้าน
ทุกเมือง แต่เดิมที ครั้นศาสนาตั้งแล้ว พระเจ้าแผ่นดินและราษฎร
ในเมืองนั้นๆ คิดจะให้วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ขึ้นอีก ๒ วัด
พระเจ้าแผ่นดินจึงสร้างวัดหนึ่งขึ้นด้วยพระราชทรัพย์หลวง
ราษฎรเรียวกันสร้างวัดหนึ่งขึ้นด้วยทุนเป็นของเรียไร จึงให้ชื่อ
วัดราชบูรณะ แปลว่าราษฎรทำให้เต็ม ที่ฝ่ายวัดที่พระเจ้าแผ่นดิน
สร้างจึงขนานนามว่า วัดราชประดิฐาน แปลว่าวัดในหลวง
สร้างด้วยทุนหลวงอย่างเดียว แต่วัดมหาธาตุเป็นที่ตั้งพระบรมธาตุ
ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชแจกมาแต่เดิม จึงเรียกว่าวัดมหาธาตุ
คำโบราณเล่ามาอย่างนี้

ก็เมืองใหญ่ๆ มีวัดมหาธาตุ วัดราชประดิฐาน
วัดราชบูรณะ ทุกเมือง แต่ในกรุงบางกอกนี้ยังไม่มี จึงทรงสร้างขึ้นที่
ทิศตะวันออกพระบรมมหาราชวัง แล้วทรงพระราชทานนามว่า

วัดราชประดิษฐ์ ก็คือวัดราชประดิษฐานนั่นเอง แต่ลดฐาน
ออกเสียเพราะกลัวคนจะเรียกว่าวัดราชประดิษฐาน เหมือนที่กรุงเก่า
ต่อไป วัดนี้ภูมิวัดเล็กใหญ่ก็เท่าๆ กันกับวัดราชประดิษฐานที่
กรุงเก่า แต่เดี๋ยวนี้คนมาเรียกวัดราชบัณฑิต เรียกอย่างนี้ผิด
พวกราชบัณฑิตไม่ได้เข้าทุนด้วย ถ้าใครขึ้นเรียกขึ้นเขียน
อย่างนั้นจะปรับ ๒ ตำลึง

❖ วัดอรุณราชวราราม ❖

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา วัดอรุณราชวรารามมีชื่อว่า “วัดมะกอก”
เข้าใจว่าบริเวณนั้นจะเป็นดงมะกอกมาก่อน และตำบลนั้นก็ชื่อบางมะกอก
ด้วย ภายหลังเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแล้วจึงเปลี่ยนเป็น “วัดแจ้ง” มีเรื่อง
เล่ากันว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกกองทัพพลเรือมาถึง
บางกอกตรงที่เป็นวัดมะกอกนั้น เป็นเวลารุ่งแจ้งพอดี จึงได้ถือนิมิตนั้น
เรียกชื่อวัดว่า “วัดแจ้ง” ในสมัยกรุงธนบุรีไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาและ
เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ครั้นถึงสมัยกรุงเพฯ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงปฏิสังขรณ์ต่อจากครั้งรัชกาลที่ ๑ โดย
สร้างพระอุโบสถและพระวิหารต่อจนสำเร็จเรียบร้อย ในครั้งนั้นได้
ทรงพระอุตสาหะปั้นหุ่นพระพุทธรูปด้วยฝีพระหัตถ์ ประดิษฐานเป็น
พระประธานในพระอุโบสถ ได้พระราชทานพระนามว่า “พระพุทธรธรรม
มิตรราชโลกนารถดิลก” และได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดอรุณ
ราชธาราม” โดยแปลงจากนามว่าแจ้งนั่นเอง ได้จัดการฉลองสมโภชเมื่อ
พ.ศ. ๒๓๖๓

พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม

พระปรางค์ใหญ่ที่เห็นอยู่ขณะนี้เดิมสูงเพียง ๑๖ เมตรเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระราชปรารภจะสถาปนาพระปรางค์องค์นี้ให้สูงขึ้น แต่ยังไม่ทันที่จะได้ดำเนินการอย่างไรได้เสด็จสวรรคตเสียก่อน เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชสมบัติต่อมา จึงได้โปรดให้ดำเนินการสถาปนาต่อไปตามพระราชปรารภ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางอิฐก่อพระฤกษ์เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ.

๒๓๘๕ เมื่อสร้างเสร็จแล้ว พระปรางค์มีขนาดวัดฐานโดยรอบได้ ๒๓๔ เมตร สูง ๖๗ เมตร และได้สร้างปรางค์เล็กสี่ทิศเพิ่มขึ้นอีกด้วย

สรุปว่าพระปรางค์องค์นี้ได้สำเร็จเรียบร้อยในรัชกาลที่ ๓

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงตกแต่งเพิ่มเติมให้สวยงามยิ่งขึ้น เช่น โปรดให้ประดับกระเบื้องลายสีที่พระวิหารที่ผนังและที่เสานอก พระอุโบสถ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้โปรดให้สร้างบุษบกยอดปรางค์ที่ मुखหน้าและหลังพระอุโบสถ กับโปรดให้หล่อพระพุทธรูปยืน ซึ่งเป็น พระพุทธรูปฉลองพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขึ้นอีกพระองค์หนึ่ง เพื่อจะได้ประดิษฐานในบุษบกด้านหน้า แต่ พระราชดำรินี้ได้ดำเนินไปไม่เท่าไรก็สิ้นรัชกาล ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการก่อสร้างจนเสร็จบริบูรณ์ ตามพระราชประสงค์

นอกจากนี้ในรัชกาลที่ ๔ ยังได้อัญเชิญพระอรุณ ซึ่งเป็นพระพุทธรูป โบราณที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแต่ครั้งยัง ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้อัญเชิญมาจาก นครเวียงจันทน์ ไปประดิษฐานไว้ในพระวิหาร (เดิมอยู่ในพระบรม มหาราชวัง) และได้อัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน ภาลัยประดิษฐานไว้ที่ผ้าทิพย์ฐานพระประธานในพระอุโบสถด้วย แล้วโปรดให้แก่นามวัดจาก “วัดอรุณราชธาราม” เป็น “วัดอรุณราชวราราม”

พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม
สัญลักษณ์สำคัญของกรุงเทพฯ

❖ เกาเหหน้าวัตรอรุณราชวราราม ❖

รูปเกาเหหน้าวัตรอรุณราชวรารามเป็นรูปเกาเหที่ไม่แพะหลายอึกรูปหนึ่ง คนส่วนมากนึกไม่ถึงว่าจะมีเกาเหเช่นนี้อยู่หน้าวัตร รูปเดิมเป็นรูปภาพแผ่นล่ำหรับส่งไปรษณีย์ อย่างที่ท่ำขายในสมัยรัชกาลที่ ๕

เกาเหนี้จะเกิดขึ้นอย่างไรไม่พบหลักฐาน และในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น แม่น้ำตรงหน้าวัตรยังไม่มี ยังเป็นแผ่นดินติดต่อนี้เป็นผืนเดียวกันในหนังสือ ภูมิศาสตร์ประเทศไทย ของกรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

เมืองธนบุรีเดิมตั้งอยู่ในคลองบางกอกใหญ่ ตรงวัดกุหาสวรรค์ หรือที่เรียกว่า วัดศาลาลี่หน้า เมื่อรัชกาลสมเด็จพระชัยราชาธิราช สมัยกรุงศรีอยุธยา โปรดให้ขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อยเดี๋ยวนี มาถึงปากคลองบางกอกใหญ่ที่ตรงวัดอรุณราชวราราม คลองนั้นนานมากลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา จึงย้ายเมืองธนบุรีมาตั้งบ้อมปราการขึ้นที่ตรงวัดอรุณราชวราราม... ภายหลังเมื่อพระเจ้าตากสินได้พยายามปราบปรามพม่า คืบความอิสระภาพมาได้ด้อยเดิม และได้ยกเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีในปลาย พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้นขนานนามว่า กรุงธนบุรี

ก่อนที่จะขุดคลองลัดนั้น เมื่อมาจากกรุงศรีอยุธยา จะต้องเลี้ยวเข้าคลองบางกอกน้อย ไปเลี้ยวลงวัดชีเหล็ก ตลิ่งชัน กว่าจะมามากปากคลองบางกอกใหญ่ใช้เวลาดั้งแต่เช้าจนเย็น มีเรื่องเล่าว่า ตอนเช้า

หุงข้าวอยู่ปากคลองบางกอกน้อยแล้วลืมหม้อไว้ จนเรือมาถึงปากคลอง
บางกอกใหญ่ตอนเย็นจะหุงข้าวเย็นกิน นึกได้ว่าลืมหม้อข้าวไว้ จึงจอดเรือ
แล้วเดินไปทางบก เอาหม้อกลับมาหุงข้าวเย็นกินได้ทันเวลา แสดงว่า
คลองเดิมอ้อมมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
พระราชนิพนธ์ถึงคลองโบราณนี้ว่าชื่อคลองบางหลวง มีความตอนหนึ่งว่า

ที่ลำบางกอกใหญ่นั้นแต่เดิมก็ใหญ่โตเท่ากับคลอง
บางกอกน้อย แต่เพราะตั้งอยู่ใกล้เมืองธนบุรี คนสร้างเหย้าเรือน
ลงมามาก ปักถมที่ทางออกมาก็ทำให้แคบไป ราษฎรเห็นว่า
เล็กกว่าลำบางกอกน้อย ไม่ควรจะเรียกว่าบางกอกใหญ่ เห็นว่า
เท่ากับลำบางหลวงเสียแล้ว ก็เรียกว่าคลองบางหลวงเสียทีเดียว
แต่ผู้รู้เป็นอันมากไม่ว่าอย่างนั้น ว่าที่เรียกว่าคลองบางหลวงนั้น
เรียกเมื่อแผ่นดินเจ้าตาก เพราะพระเจ้าตากไปตั้งวังอยู่ที่วัง
กรมหลวงวงษาเดื้อวนี้ คนก็เรียกว่าวังหลวง ก็ในคลองนั้น
เจ้าตากให้ไปไถ่บ้านราษฎรเป็นอันมากเอาเป็นที่หลวง ประทาน
ขุนนางแลเจ้านายในแผ่นดินนั้น แลคนจะเดินเรือทางนั้นก็ต้อง
ระวังตัวต่างๆ คนจึงเรียกว่าคลองบางหลวงไป เพราะเป็น
คลองริมวังหลวง เหมือนกับจีนแต่จีวโนแผ่นดินนั้น คนเรียกว่า
จีนหลวง เพราะเป็นเมืองเดียวฤ็พวกเดียวกันกับเจ้าตาก

แต่ในกระบวนราชการแล้ว เคยบาทมหายเพ็ดทูตว่า
บางกอกใหญ่เสมออยู่ ไม่ใช่บางหลวงเลย ใช้ว่าคลองบางหลวง
ตั้งแต่ท่านเลี้ยวเข้าไปข้างวัดปากน้ำ นอกนั้นออกมายังคงเป็น
บางกอกใหญ่

เกาะหน้าวัดอรุณราชวราราม
บนเกาะมีแก่งหินขนาดเล็กหลังหนึ่ง
และมีต้นไม้ต้นอินทผลัมขึ้นอยู่

เกาะที่เห็นในรูปนั้นจะเกิด
แต่ครั้งขุดคลองลัดดังกล่าวข้างต้น
หรือมีเหตุน้ำเซาะอย่างใดหา
หลักฐานไม่พบ แต่มีที่น่าสังเกตว่า
ที่เกาะนั้นมีต้นไม้ขนาดใหญ่
อยู่ต้นหนึ่ง เรียกว่าต้นอินทผลัม
พระยาวิจิตรนครได้เขียนเอาไว้
ในหนังสือ *ตำนานไม้ต่างประเทศ*
บางชนิดในเมืองไทย เมื่อ พ.ศ.
๒๔๘๓ ตอนหนึ่งว่า

เจ้าคุณพจนปริชาว่า เมื่อราว ๖๐ ปีมาแล้ว เคยเห็น
(อินทผลัม) ในกรุงเทพฯ มีอยู่ ๒ ต้น คือต้นหนึ่งที่เกาะหน้า
วัดแจ้ง อีกต้นหนึ่งที่วัดพระแก้ว เวลานั้นต้นสูงถึงศอกราว ๑๐ ศอก
หรือ ๓ วา และตกผลแล้ว เจ้าคุณพจนฯ สันนิษฐานว่าบางที
พวกแขกจะเอาเข้ามาจากเมื่อกะในสมัยรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ.
๒๓๖๗ - ๒๓๙๔)

เกาะน้อยอยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อ ก.ศ.ร. กุหลาบ แต่ง นิราธิสถาน
ว่าได้ออกเรือจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ ได้
พรรณนาถึงเกาะหน้าวัดอรุณราชวรารามไว้ชัดเจน

ตะพานทำหน้ามุขมีสี่หน้า
รูปกุ่มภาทำด้วยหินดินไม่ไหว
สองตัวคู่อุ่ยริมท่าซลาโดย
ตรงนั้นไรรมีช่องร่องวาริน
แผ่นผาศิลาลาตศุหายาคเหยาะ
ทำเป็นเกาะฝั่งท่าซลาสินธุ์
มีเขื่อนคั่นรายรอบเป็นขอบดิน
ปลูกต้นอินทผลัมมีหนามคม
ใบกางกามีทางคล้ายกับตาล
รสผลหวานแหลมขิดสนิทสนม
มีแก่งไกล้ไปมาเป็นท่าลม
ตุน่าชมท่าเรือจ้างหนทางจร

จาก นิราศยีสาน เรื่องนี้จึงเป็นหลักฐานแน่ชัดว่า เกาะที่หน้าวัด
อรุณราชวรารามที่เห็นในรูปนั้นเป็นความจริง และจะพังทลายจมน้ำหายไป
เมื่อใดไม่ทราบ

❖ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ❖

วัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง เป็นวัดแบบ
พุทธาวาส คือไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างพร้อมกับพระนคร เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕
สร้างอยู่ ๒ ปี จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากรจากวัดอรุณ
ราชวรารามมาประดิษฐานในพระอุโบสถ เมื่อ ณ วันจันทร์ เดือน ๔ แรม
๑๒ ค่ำ ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๔๖ ตรงกับวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๗ แล้ว

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดย ปีเตอร์ วิลเลียมส์ ชันด์
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะประชุมทำสังฆกรรมสวดผูกพัทธสีมาในวันนั้น

รูปในหน้า ๓๘-๓๙ มองจากด้านหลัง (ตะวันตก) ในพระบรมมหาราชวัง ที่เห็นหลังคาทางด้านขวามือคือพระอุโบสถ พระเจดีย์องค์ใหญ่นั้นคือ พระศรีรัตนเจดีย์ ซึ่งสร้างตามแบบพระมหาสถูปในวัดพระศรีสรรเพชญ์ ที่กรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก่อฤกษ์เมื่อ เดือนยี่ แรม ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๘ พระราชทานนามว่า พระศรีรัตนเจดีย์ ต่อมาพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น อิศวรอุดมเดช (ภายหลังเป็น พลโท กรมหลวง ต้นสกุลสุขสวัสดิ์) ทำการเสริมพอกแก้วป้องกันพระศรีรัตนเจดีย์และปูพื้นประดับกระเบื้องทอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบรรจุพระบรมธาตุในพระเจดีย์องค์เล็กแล้ว อัญเชิญไปบรรจุ ณ พระศรีรัตนเจดีย์ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๔

ถัดพระศรีรัตนเจดีย์ออกไปทางทิศตะวันออก เป็นพระมณฑปใหญ่ ยอดแหลม ผนังรอบลายเทพนม องค์พระมณฑปแกะสลักลวดลาย ปิดทองประดับกระจก ผนังมีซุ้มประตูเข้าสู่พระมณฑปสี่ด้าน บานประตู ทั้งสี่ด้านประดับมุกลาย ไฟฟ้าที่ตั้งพระมณฑปมีบันไดนาคนั้นทางขึ้นลง ตรงกับประตูทั้งสี่ด้าน มีพลัษย์ยืนสองข้าง ขึ้นบนบันไดละหนึ่งคู่ สี่มุม ไฟฟ้าหน้าเส้าบัวพระมณฑปก่อเป็นฐานตั้งพระพุทธรูปศิลา ส่วนภายใน พระมณฑปนั้นมีเสื่อที่สานด้วยลวดเงินปูเต็มพื้นที่ แล้วตั้งตู้ทรงมณฑป ประดับมุกลวดลายงดงาม

ต่อจากพระมณฑปออกไปเห็นเป็นยอดปราสาทนั้นคือปราสาท พระเทพบิดร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้น ด้วยมีพระราชดำริจะให้เป็นທີ່ประดิษฐานพระแก้วมรกต ทรงก่อฤกษ์

◆
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
หรือวัดพระแก้ว ถ่ายโดย
วิลเลียม ปีเตอร์ ฮันต์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙